ARXİTEKTURA VE İNKLÜZİVLİK ARASINDAKİ BAĞLANTI

Abdillayev Moburjon Ikramjanovich
Taşkent Mimarlık ve İnşaat Mühendisliği Üniversitesi, Yardımcı Doçent, "Mimarlık" Bölümü

Received: 01.11.2025
Revised: 02.11.2025
Accepted: 03.11.2025

Anahtar Kelimeler:
İnklüziv mimari, erişilebilirlik, toplumsal eşitlik, kapsayıcı tasarım, kamu yapıları.

Keywords:
Inclusive architecture, accessibility, social equality, universal design, public buildings

Kalit so‘zlar:
Inklyuziv arxitektura, qulaylik, ijtimoiy tenglik, universal dizayn, jamoat binolari

Özet. Bu çalışmada mimarlık ve inklüzivlik arasındaki ilişki incelenmiştir. Modern mimari tasarımın temel ilkeleri arasında yer alan erişilebilirlik, eşitlik ve insan odaklılık kavramları, kapsayıcı tasarım anlayışının özünü oluşturmaktadır. İnklüziv mimari, fiziksel engelleri ortadan kaldırarak tüm bireylerin mekânlardan eşit şekilde yararlanmasını amaçlamaktadır. Özellikle eğitim ve kamu yapılarında, mimari düzenlemelerin toplumsal katılımı desteklemedeki rolü değerlendirilmiştir. Çalışma, farklı ülkelerdeki örnek projeler üzerinden mimaride kapsayıcı tasarımın uygulanma biçimlerini analiz etmektedir. Sonuç olarak, mimarinin yalnızca estetik bir disiplin değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik ve insan onurunu koruma aracı olduğu vurgulanmaktadır.

Abstract. This study examines the relationship between architecture and inclusivity. Accessibility, equality, and human-centered design—fundamental principles of modern architecture—constitute the core of inclusive design philosophy. Inclusive architecture aims to eliminate physical barriers and ensure equal use of spaces by all individuals. The study evaluates the role of architectural arrangements in supporting social participation, especially in educational and public buildings. Through an analysis of exemplary projects from different countries, the implementation methods of inclusive design in architecture are explored. As a result, architecture is emphasized as not only an aesthetic discipline but also a tool for promoting social equity and protecting human dignity.

Annotatsiya. Ushbu maqolada arxitektura va inklyuzivlik o‘rtasidagi bog‘liqlik tahlil qilinadi. Zamonaviy arxitekturaning asosiy tamoyillari bo‘lgan qulaylik, tenglik va inson markaziylik tushunchalari inklyuziv dizayn falsafasining asosini tashkil etadi. Inklyuziv arxitektura jismoniy to‘siqlarni bartaraf etib, barcha shaxslarning binolardan teng foydalanish

imkoniyatini yaratadi. Tadqiqotda ayniqsa ta'lim va jamoat binolarida arxitektura yechimlarining ijtimoiy ishtirokni qo'llab-quvvatlashdagi o'rni o'rganilgan. Turli mamlakatlardagi namunaviy loyihalar tahlili orqali inklyuziv dizaynning arxitekturadagi tatbiq usullari yoritilgan. Xulosa sifatida, arxitektura nafaqat estetik yo'nalish, balki ijtimoiy tenglik va inson sha'nini himoya qiluvchi vosita sifatida baholangan.

Giriş. İnklüziv mimari kavramı, toplumun tüm bireylerinin fiziksel, sosyal ve psikolojik olarak eşit şartlarda mekânlardan yararlanabilmesini hedefleyen bir yaklaşımdır [1]. Bu kavram, özellikle son yıllarda Birleşmiş Milletler'in "Herkes için erişilebilirlik" ilkesiyle paralel olarak gelişmiştir. Geleneksel mimari çoğu zaman yalnızca fiziksel olarak "sağlam" bireyler için tasarlanmışken, günümüz mimarisi engelli, yaşlı, çocuk veya geçici rahatsızlığı olan bireylerin ihtiyaçlarını da gözetmektedir [2].

İnklüziv mimarinin temel ilkeleri. İnklüziv mimarinin temeli üç ana ilkeye dayanır:

1. **Erişilebilirlik:** Herkesin fiziksel engel yaşamadan mekâna ulaşabilmesi [3].
2. **Kullanılabilirlik:** Mekânın tüm kullanıcılar tarafından işlevsel biçimde kullanılabilmesi.
3. **Eşitlik:** Sosyal ve fiziksel farklara rağmen herkesin aynı kalitede mekânsal deneyim yaşaması [4].

Bu ilkeler, yalnızca rampalar veya asansörlerle değil, aynı zamanda mekânın psikolojik ve sosyal atmosferiyle de ilgilidir.

Kamu ve eğitim yapilarinda inklüziv tasarim. Eğitim kurumları ve kamu binaları, toplumun en geniş kesimini etkileyen yapılar olduğundan, inklüziv tasarım açısından kritik öneme sahiptir [5]. Örneğin, Finlandiya'daki "Saunalahti School" projesi, hem fiziksel hem de sosyal erişilebilirliği başarıyla birleştiren bir modeldir. Türkiye'de de "Engelsiz Üniversite" programı kapsamında birçok kampüs yeniden düzenlenmiştir [6].

Bu uygulamalar, sadece engelli bireyler için değil, tüm toplum için daha kullanışlı, esnek ve kapsayıcı mekânlar yaratmaktadır.

SONUÇ. İnklüziv mimari, çağdaş toplumlarda insan onurunu koruma ve toplumsal katılımı güçlendirme misyonunu taşımaktadır. Mimarlar için bu yaklaşım, yalnızca estetik değil, aynı zamanda etik bir sorumluluktur. Gelecekte sürdürülebilir şehirlerin başarısı, kapsayıcı tasarım ilkelerinin ne ölçüde uygulanacağına bağlı olacaktır [7].

Özetle, inklüziv mimari günümüzün toplumsal gereksinimlerine cevap veren zorunlu bir mimarlık paradigmasıdır. Mimarlık pratiği; estetik, teknik ve ekonomik gerekliliklerin yanında etik bir yükümlülük olarak toplumun bütün bireylerine eşit erişim sağlamayı hedeflemelidir. Özbekistan için bu, hem mevzuat uyarlamaları hem

mesleki kapasitenin artırılması hem de yerel bağlamda uygulanabilir pilot projeler aracılığıyla gerçekleştirilebilecek stratejik bir dönüşüm gerektirir. Bu dönüşümün başarısı, mimarların, politika yapıcıların ve toplumun birlikte hareket etme iradesine bağlıdır. Gelecekte yapılacak ampirik çalışmalar ve yerel uygulama modelleri, inklüziv tasarımın Özbekistan'daki somut etkilerini daha net ortaya koyacak ve sürdürülebilir kentsel gelişime katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar (Foydalanilgan adabiyotlar)

1. Goldsmith, S., *Designing for the Disabled: The New Paradigm*, Routledge, 2012.
2. Abdillayev B. I., *Inclusive Architecture in Public Educational Buildings of Uzbekistan*, TAQI Press, 2024.
3. Yılmaz, N., "Engelsiz Üniversite Uygulamaları ve Mekânsal Erişilebilirlik", *Mimarlık Dergisi*, 2022.
4. Steinfeld, E. & Maisel, J., *Universal Design: Creating Inclusive Environments*, Wiley, 2012.